

DE ROSDOEK

heemkundige studiekring
DE ACHT ZALIGHEDEN

D E R O S D O E K

aflevering 9, mei 1977

Redactie :

C. Cornelissen, Nieuwstraat 74, Eersel

F.A. van Dijk, Odradastraat 26, Eersel

Mej. C. van Leersum, St.Jansstraat 55, Duizel

Opmaak en verzorging :

L. Vermeulen, Blokstraat 15, Bergeyk

TEN GELEIDE.

Het gonst van de activiteiten in de kring. Het bestuur is dan ook verheugd dat veel leden telkens vragen wanneer de werkgroepen van start gaan. Uit de enquête-formulieren is dit niet zo zeer gebleken : er waren amper werkgroepen uit de gegevens te puren. Maar we hebben goede hoop, gezien de reacties. Hier volgt de stand van zaken.

De financiële toestand van de kring is niet meer zo onrustbarend : de uitgave "Duizel-Eersel-Steen-sel, Volksleven en Verleden" is nog niet de kip met de gouden eieren, maar toch ook niet meer de steen op de maag. Gelukkig maar, want de verschillende projecten zullen wel het nodige gaan kosten.

De inventarisatie van alle kerken en torens die tot de Kempische gotiek behoren - Kempen in de historisch ruime betekenis van Nederlands en Belgisch Brabant - wordt een grootse actie : alle gebouwen op tekening brengen of/en betrouwbare tekeningen ervan opsporen, fotocopieren en op foto en dia vastleggen; bouwkundige, historische en andere gegevens betreffende deze kerken en torens op fiches vastleggen in een goed archief; alle studies over deze bouwwerken van de Kempische gotiek en over deze bouwstijl als zodanig opsporen en archiveren.

Het doel van dit alles is : een zinvolle inventarisatie, die anderen in de gelegenheid stelt, de bronnen voor wetenschappelijke of studiedoeleinden te raadplegen en daardoor te komen tot een juist inzicht in het karakteristieke van deze nog te weinig bestudeerde bouwstijl.

U begrijpt dat de werkgroep "Kempische gotiek" voor haar activiteiten de nodige financiën be-

De volgende Rosdoek verschijnt eind september 1977.

Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 september 1977 bij één der redactieleden.

hoeft. Daarom hebben wij voor dit project bij de bevoegde instanties een subsidie aangevraagd, zodat de eerste fase van start kan gaan : de inventarisatie van de kerken en torens in onze directe omgeving.

Leden die zich voor deze activiteit interesseren - het is inderdaad een interessant project -, behoeven hun ongeduld niet langer te bedwingen en kunnen zich het beste met de heer H. Huijbers, Riethovenseweg 31, Steensel (tel. 04970-2076) in verbinding stellen, die als bestuurslid, met de medewerking van de heren C. Strijbos te Eersel en W. Zaalberg te Duizel, het geheel zal coördineren.

Nu de eerste werkgroep van start gaat, kunnen we aan de volgende twee beginnen : de werkgroep "oud schrift" en de werkgroep "toponymen-onderzoek".

Deze laatste is erg belangrijk, vooral nu de stichting "Brabants Heem" de toponymen van heel Noord-Brabant in kaart wil gaan brengen. Ook onze kring mag dan zeker niet achterblijven, vooral niet omdat veel in de streek al verspreid verzameld is en voor sommige plaatsen grondig bestudeerd, zoals in Reusel.

Over deze twee werkgroepen volgen zo spoedig mogelijk nadere informatie.

De werkgroep voor de inventarisatie van de monumenten in de ruimste zin en van het landschap moet nog even wachten, omdat het bestuur de financiële consequenties van zijn plannen moet kunnen overzien.

Een schenking ter grootte van f. 500,00 van één onzer leden - u begrijpt hoezeer welkom ! - ter bestrijding van de vele onkosten van de

kring krijgt een zinvolle bestemming. Onze oprechte dank hebben we reeds persoonlijk betuigd.

Tot de gemeente Hoogeloon is een verzoekschrift gericht om voor de hoognodige restauratie van de oude toren in Hoogeloon, vooral van de westgevel, geld beschikbaar te stellen. Hopelijk krijgt de gemeente hierbij spoedig steun van andere overheden.

Ieder lid dat zich actief met het werk van één der groepen wil bezighouden, geve zich op bij een van de bestuursleden - de lijst van hun adressen vindt u elders in "De Rosdoek" -.

Niet gedraald ! Veel sterkte en nog meer : plezier.

Het bestuur.

SAMENSTELLING BESTUUR.

Tijdens de laatste jaarvergadering vond verkiezing van een aantal nieuwe bestuursleden plaats, terwijl tegelijkertijd het bestuur een uitbreiding onderging.

De samenstelling van het bestuur van onze kring is nu als volgt :

C.H.J. Cornelissen Nieuwstraat 74 Eersel	- voorzitter tel. 04970 - 2208
C.H.M. Witmer Nijverheidslaan 16 Veldhoven	- secretaris tel. 040 - 536568

Mevr. H. Maas-Bayens - penningmeesteresse
Hint 22
Eersel tel. 04970 - 2346

Th.H. v.d. Ven - vice-voorzitter
St. Jansstraat 51
Oerle tel. 04905 - 1207

Mej. C. van Leersum
St. Jansstraat 55
Duizel tel. 04970 - 2966

J.F.M. van Asperen
Pastorielaan 51
Veldhoven tel. 040 - 533883

F.A. van Dijk
Odradastraat 26
Eersel tel. 04970 - 2670

F. Huijbers
Riethovenseweg 31
Steensel tel. 04970 - 2076

A.D. Kakebeeke
Hint 29
Eersel tel. 04970 - 2251

J.A. Martens
Lokbossen 63
Reusel tel. 04976 - 1636

D.C.L. Vangheluwe
Churchill-laan 12,
Bergeyk tel. 04975 - 2151

HET EICHA-MUSEUM TE BERGEYK.

Onder grote belangstelling werd op vrijdag 11 februari 1977 het Eicha-museum te Bergeyk geopend.

Onder de aanwezigen bevond zich ook een aantal bestuursleden van de heemkundige studiekring De Acht Zaligheden, terwijl onze voorzitter, namens de kring, het woord voerde en gelukwensen uitsprak.

Het is hier niet de plaats om al het gesprokene weer te geven, doch wel willen wij de aandacht vestigen op het bestaan van :

1e. een aantal werkgroepen binnen de stichting Eicha, waarvan onze voorzitter tijdens zijn speech de betekenis benadrukte met betrekking tot het in praktijk brengen van het eigenlijke heemkundewerk;

2e. de Vriendenkring van de stichting Eicha.

De stichting zegt met betrekking tot resp. de werkgroepen en de Vriendenkring o.a. :

"Een van de taken die de stichting wil vervullen is het verrichten van deelstudies over een aantal historische onderwerpen en verder

- het verzamelen en opsporen van oude archiefstukken;
- het dokumenteren van verdwijnende volksgebruiken en voorwerpen;
- het beheer van een foto-, film- en geluidsarchief;
- de studie van het taaleigen van Bergeyk en omgeving;
- het bevorderen van publikaties van onderwerpen die op het verleden van het werkgebied betrekking hebben";

"Door U aan te sluiten bij de Vriendenkring van de Stichting Eicha maakt U het mogelijk dat :

- studies kunnen worden verricht door verschillende werkgroepen;
- publikaties kunnen worden uitgegeven;
- de verzameling van het Museum kan worden uitgebreid;
- het Museum gratis toegankelijk kan zijn vanwege de edukatieve doelstelling.

Leden van de Vriendenkring worden op de hoogte gehouden van de activiteiten die door de Stichting worden ontwikkeld".

Indien U belangstelling hebt voor toetreding tot de verschillende werkgroepen en/of de Vriendenkring, kunt U zich wenden tot de Stichting Eicha, Eerselsedijk 2 a, Bergeyk, tel. 04975 - 1318.

lv

NEDERLANDSE JEUGDBOND TER BESTUDERING VAN DE GESCHIEDENIS.

Van de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis (N.J.B.G.) ontvingen wij de volgende gegevens :

- De Bond stelt zich ten doel onder de jongeren (van 12 t/m 25 jaar) de belangstelling voor en het onderzoek naar de geschiedenis te bevorderen.
- De afdeling Toxandria, die Eindhoven en wijde omgeving omvat, organiseert diverse excursies,

lezingen en andere bijeenkomsten.

Tot de afdeling behoren ook verschillende actieve werkgroepen, o.a. op het gebied van archeologie (met eigen opgravingen) en industriële archeologie.

Dit jaar viert Toxandria haar derde lustrum.

- De landelijke bond, de N.J.B.G. organiseert opgravingskampen en andere activiteiten en geeft vijf maal per jaar haar orgaan Fibula uit.

Degenen die wat meer over deze geschiedenisvereniging willen weten kunnen zich in verbinding stellen met de secretaresse van de afdeling Toxandria : Ronny van Dijk, Odradastraat 26, te Eersel.

favd

NOGMAALS JA EN NEE.

Op mijn artikeltje in het januarinummer zijn een paar interessante reacties gekomen.

1. Men heeft er mij op geattendeerd, dat het zussje van Jot niet Nient is, zoals staat afgedrukt, maar Nunt. Dat is correct. Nient is echter in dit geval niet afkomstig van de schrijver, maar van de typist(e) van De Rosdoek. En deze treft geen blaam, aangezien mijn schrift niet steeds met de kwalificatie goed leesbaar vereerd kan worden.
2. Een tweede opmerking is indringender. Het is gebleken dat ook op Goeree-Overflakkee

zoiets bestaat als Jot en Nunt. Het is dus geen Kempische aangelegenheid. Het komt voor op diverse plaatsen in ons land en ook in België. Daarmee wordt dan wel wat grond onder mijn betoog weggenomen. Het zij zo.

3. Aan een deskundig Neerlandicus heb ik gevraagd naar wat wetenschappelijke verklaring van een en ander. Hij heeft het me haarfijn uitgelegd. Aan de hand van een voorbeeld geef ik het U door.

Op de vraag : Regent 't ?

wordt geantwoord : Ja, 't (regent) of

Neen, 't (regent niet).

Een zo is 't gekomen.

Hapert, 27 febr.'77

J. van Hout.

NEE EN JA.

(n.a.v. Ja en Nee door de heer J. van Hout in De Rosdoek, afl. 8, jan. 1977)

Bij de inzegening van het kerkelijk huwelijk is het niet voldoende om "ja" te antwoorden op de vraag : "Wilt gij?... tot uw wettige enz.," maar men moet heel netjes "Ja, ik wil" antwoorden. Dit is een staaltje van kerkelijk taalbederf, wat mag blijken uit de volgende voorbeelden :

Wil je thee ? Ja, ik wil.

Lust jij peultjes ? Ja, ik lust.

Heb jij een boek ? Ja, ik heb.

Deze manier van antwoorden is ons vreemd, maar

om de man of vrouw van onze keuze in te lijven zijn we bereid de meest merkwaardige bokkespron- gen te maken. Wat zou een rechtgeaarde Kempenaar op de vraag "Wilt gij ? " antwoorden ? Ik vermoed dat de heer Van Hout zou antwoorden : "Jot". Toch is dit maar zeer ten dele waar. Wij zullen hier proberen uiteen te zetten hoe het ge- bruik van "Jot" en "Nient" dan wel is. Allereerst zij echter vermeld dat "Jot" wel degelijk buiten de Kempen "aanwijsbaar aanwezig" is en wel in bijna het gehele zuiden en westen.

"Jot" en "Nient" maken deel uit van een breder taalsysteem dat we in het middelnederlands al aan- treffen, wat mag blijken uit de volgende voor- beelden :

Eist waer dat ic seide? Jaet (=ja het)

Gheloofstu dis ? Yaic (=ja ik)

Hebdi al dit verstaen ? Yawi (=ja wij)

Es die coninc doot ? Jay (=ja hij)

Selen dese saken moeten sijn ? Jaes (=ja des).

Nu enkele voorbeelden van nee + voornaamwoord :

Bestu dan Helias? ende hi antwerdde nenic (=neen ik)

Wi vraghede hem of hi el neghene name hadde.

Hi seide nieni (=neen hij)

En ist di niet genoech? Neent (=neen het)

Ooc en verstaet een leec dewangelie nit,

esse darombe vals ? Nees (=nee es)

Ook na de middeleeuwen treffen we dit verschijn- sel vaak aan :

Ben ic niet vierighen lust? Jaegh (=ja gij)

Hetse oock gien reen? by gat jase (=ja ze)
(Samuel Coster)

Comt ut Luthers leere oock eenich goet?

Neent (Anna Bijns)

Kan men 't dan sien? Ja men (Erasmus)

Zijn we 'r allemaal? Een luide "Jaauw!" antwoordde. (Stijn Streuvels)

Uit bovenstaande voorbeelden kunnen we concluderen dat in het middelnederlands maar ook daarna ja en neen vaak gevolgd werd door een persoonlijk voornaamwoord, dat correspondeert met het onderwerp uit de vraagzin. Daarnaast is al vanaf het middelnederlands het gebruik geschematiseerd tot de toevoeging van "het" na ja en neen, m.a.w. de correspondentie met het onderwerp uit de vraagzin verdween in sommige gevallen geheel of gedeeltelijk.

Hoe liggen nu de taalfeiten in de Kempen?

De volgende vormen komen voor, waarbij aangetekend dient te worden dat ik nooit alle woorden bij een en dezelfde persoon aangetroffen heb.

- 1. Ga je mee? Jaok (=ja ik) nennik (neen ik)
- 2. Mag ik mee? Jaocht (ja gij) nennicht (neen gij)
- 3. Mag hij mee? Jaoi (ja hij) nienie (neen hij)
- 4. Is het waar? Jòt (ja het) nent (neen het)
- 5. Mag ze mee? Jaos (ja ze)

Zoals u ziet is het systeem niet volledig (meer?); maar u kunt met mij concluderen dat op de vraag "Wilt gij" als antwoord zou moeten komen: "Jaok".

"Jaocht" en "Nennicht" passen niet helemaal in het systeem omdat ze uitgaan op een "t". Waarschijnlijk is dit een paragogische "t" mede ontstaan naar analogie van "nent". Andere voorbeelden van een paragogische "t" na "ch" (g) in het Kempische dialect zijn: enigt (enige), menigt (menige), sommige (sommige).

"Nent" en "Jot" worden in het huidige dialect ook wel buiten hun oorspronkelijke situatie gebruikt

terwijl het gehele systeem aan het verdwijnen is en bij menigeen al helemaal verdwenen is.

De betekenisomschrijving van "Jot" van de heer Van Hout "Zo is het en dat weten wij samen" lijkt niet helemaal in de haak. M.i. hebben we te doen met een versterking van de bevestiging of ontkenning d.m.v. een syntactische verwijzing naar de vraagzin. Mijn indruk is dat deze woorden vooral gebruikt worden in gevallen waarin om een gunst, toestemming, e.d. verzocht wordt en waarop de toegesprokene dan enthousiast en van harte inhaakt, zonder aarzeling of terughoudendheid. Het is een onvoorwaardelijk ja of nee. Het gebruik van dit soort woorden te willen verklaren uit de zogenaamde "ja-zeggersmentaliteit" van de Kempenaar is ijdel omdat dit verschijnsel in grote gebieden buiten de Kempen voorkomt, terwijl zich in verschillende vreemde talen analoge verschijnselen voordoen.

Een variant van jao is jè, vaak voorkomend in de samenstelling jènet (=janet, juist) en jèdan (een uitroep van verbazing over datgene wat door een ander wordt gezegd). Jaojao heeft een relativerende betekenis, het neemt datgene wat gezegd wordt met een korreltje zout, m.a.w. dat zeg jij nu wel maar is dat ook wel zo. Jèjè heeft een iets sterkere betekenis dan het enkele jè. Zowel jao als jè kunnen uitgebreid worden tot een langere reeks die fungeert als een tussenwerpsel zonder veel betekenis: jaojòjòjòjòjò, jèèjèjèjèjèjè. Verder bestaan bijv. nog bènent (=wel neen het), bènennik (=wel neen ik) en bèjot (=wel ja het).

Tot slot nog de opmerking dat van de hierboven besproken woorden in de Kempen vele klankvarianten

voorkomen :

jà, jaa, jao, jöt, jaat, jöt, jet, nient, njent,
njint, nieje, tja, tjè, tsja, enz..

Reüsel, februari 1977

W. van Gompel.

RECEPTUUR UIT DE 18e EEUW.

Wij weten niet in hoeverre onze vrouwelijke -
en mogelijk ook mannelijke - leden geïnteres-
seerd zijn in de wijze waarop onze voorouders
bepaalde gerechten bereidden.

De enige manier zulks uit te vinden is :
eenvoudigweg beginnen met het publiceren van een
aantal recepten in de komende afleveringen van
De Rosdoek en de reactie(s) van de lezers af-
wachten.

De teksten zijn letterlijk overgenomen uit een
geschreven receptenboekje, in meerdere handschrif-
ten, waarvan de oorsprong niet meer is na te gaan.
De kwaliteit van het handschrift kan er de oor-
zaak van zijn dat een enkel woord niet 100% cor-
rect is overgenomen. Opmerkingen dienaangaande
worden gaarne ontvangen.

cvl

Hamele bout met een souse De La Bres

Den bout moet acht Daagen in den azijn gelijkt
worden, of als hij lang geslacht is 24 Uure,
genoeg braaf geklopt een hantvol Charlotte ront

om onder en boove daar me gelardeert en die
Charlotte in Cruytnaagele en sout gewentelt,
en dan in een wijgig sout en azijn en daar den
bout meede gevreeve zoo lang tot hij slap is
en dan in den azijn daar hij in legt.
Een wijgig sout, peper, vijf Cruytnaagels,
laurier-blaaderen, van dat krutelemoeselij,
Times en armiaan, saame in een doekje gebonde
en bij den bout in den azijn gelegd en dan bruyn
laate braade in een koekepan en die azijn in
heete boter gedaan met een halve Citroen en zoo
laate stooove en om de sous te binde meel in boo-
ter bruyn gebraden en in dat heete meel en boo-
ter een glaasje roode wijn.

Om Leever Beuling Te maaken.

De lever en long gaar gekookt in waater klijn
gehakt daar bij gedaan een kan boekwijte meel
een goet deel soete appele sout en kruyt na
smaak men moet de darre maar half vol doen de
dikke worste moete een uur en de dunne een half
uur kooke den afval moet drie uure kooke maar
den krans en buik dien moete maar en half uur
kooke.

CASTERSE VELDNAMEN IN DE 18e EEUW.

Als op dinsdag 11 juni 1776 een groot gedeelte
van de oogst in Casteren door de hagel vernield
wordt, laten de regenten Casteren de schade taxe-
ren door Cornelis Johannis Meyer en Jan Willems,
schepenen van Hoogeloon. Deze maken van hun be-
vindingen twee akten. 1)

De eerste akte, gedateerd 19 juni 1776, bevat een opsomming van 164 percelen rogge, de grootte van die percelen, de naam van de akkers waarop de rogge staat, het gedeelte daarvan dat verhogeld is alsmede de namen van de eigenaren van de rogge. De tweede akte, gedateerd 22 juni 1776, bevat een opsomming van de 46 eigenaren, het aantal percelen per eigenaar, de totale grootte van die percelen en de schade per eigenaar uitgedrukt in guldens, stuivers en penningen waarbij elke lopense rog gemiddeld op 14 guldens wordt geschat.

In de eerste akte wordt vermeld dat er ongeveer 284 lopense rogge geheel of gedeeltelijk zijn vernield. In de tweede akte wordt echter een totaal van 277 lopense en 36 roeden genoemd. Dit laatste getal moet op een telfout berusten, want bij een nauwkeurige telling kwam ik voor beide akten op een totaal van 289 lopense en 36 roeden. 2)

In geld uitgedrukt betekent de hagelbui voor de Casterse boeren een strop van 790 gulden en 10 stuivers. Cornelis Johannis Meyer en Jan Willems verklaren dat de schade aan de boekweit en de zomervruchten ook aanzienlijk is. De schade aan de boekweit kan echter niet getaxeerd worden "om reden dat men niet seker weet of en hoe deselve op veele plaatsen sal doorwasschen".

De Hoogeloonse taxateurs ontvangen ieder 1 gulden en 16 stuivers "voor vacatiën op den 17e en 22e juni". 3)

In een vergadering van de regenten en enige geërfden d.d. 24 juni 1776 wordt besloten een request te versturen aan het hogere gezag om remissie der verpondingen, bede en gemene middelen voor de tijd van drie jaren te verkrijgen. 4)

In het request aan de Raad van State, 5) waarbij een taxatielijst van de schade aan de rogge gevoegd wordt, leggen de regenten van Casteren de nadruk op de armoede in het dorp. "Dat Casteren is een dorpje bestaande in grote veertig huysen en seker het armste en onvermogenste van het geheel quartier van Kempelant. De ingeseetene door den hagelslag in een droevige omstandigheid zijn gebragt en buyte staet om het gehele jaer tot den oogst van 1777 onderhoud voor haer en hun veele konnen besorgen ten sy Uw Ed. Mogende volgens derselver vaderlijke goetheit die arme nootleydende ingeseetene met eenigen onderstant gelieve tegemoet te komen". Ze vragen niet, zoals aangekondigd om remissie van verpondingen, bede en gemene middelen voor drie jaren maar om "een geproportioneerde remissie, na de schade die deselve gelede hebben, op de verpondingen of in gelt."

De Raad van State besluit op 2 oktober 1776 dat Casteren uit het comptoir der gemene middelen van het kwartier van Kempenland een "liberale gift" van 75 gulden zal ontvangen. Deze som moet verdeeld worden onder de behoeftigste en door de hagel het zwaarst getroffen ingezetenen, volgens een lijst van verdeling door de officier, regenten en secretaris op te maken en te ondertekenen. Tevens verklaren de Edel Mogende dat "in verder of ander versoek bij de requeste gedaen niet kan worden getreden en wordt het selve mitsdien van de handt geweese".

Het moet voor de regenten van Casteren een bittere pil geweest zijn om door de Raad van State met 75 guldens afgescheept te worden. Desalniettemin wordt er op 28 november 1776 door Jan Willem Daniel de Jongh, Officier, Jan Wouters

en Johannis Andreas Michaël, schepenen, en Arend Meyer, secretaris van Casteren een verdeelingslijst opgemaakt zoals bij het appointement van de Raad van State verordineert was. 6)

Na aftrek van de kosten, 8 gulden en 9 stuivers voor de agent Pijpers vanwege het opstellen en presenteren van het request, 6 gulden voor de ontvangers der verpondingen en gemene middelen vanwege "het doen van berigt" en 1 gulden en 5 stuivers voor de zegels gebruikt voor de akten van taxatie en de resolutie tot het presenteren van het request, tesamen 15 gulden en 14 stuivers, blijven er 59 gulden en 6 stuivers over om te verdelen onder de 46 gedupeerden.

Deze 46 worden verdeeld in twee categoriën; de "armste" en de "vermogenste". De 11 armsten krijgen voor elke gulden getaxeerde schade 2 stuivers en 14 penningen vergoeding terwijl de overige 35 vermogensten per gulden getaxeerde schade 1 stuiver en 2 penningen vergoed krijgen. De eigenaars van de rogge moeten tekenen voor de ontvangst van de vergoeding. Een aantal van hen kan echter niet schrijven en ondertekent door middel van een kruisje.

Via het hetzelfde jaar daterende kohier van huizen in Casteren 7) kan van 35 van de 46 betrokkenen op een vrij eenvoudige manier het adres achterhaald worden. Het is er mij echter niet om te doen U een overzicht te geven van deze adressen, de schade aan de rogge (in lopense of in geld) of van de uitgekeerde vergoeding, alhoewel deze gegevens, met behulp van de hierboven genoemde bronnen, precies te reconstrueren zijn. Alleen de in de door C.J. Meyer - zoon van de toenmalige secretaris van Hoogeloon, Hapert en Casteren ,

Arend Meyer - afgeschreven taxatie-akten genoemde toponymen wil ik U niet onthouden, mede in de hoop dat er iemand zijn voordeel mee kan doen bij een onderzoek naar toponymen in de Kempen.

In de bijlage zijn de percelen rogge, met de grootte en de toponymen, per eigenaar gerangschikt. In de eerste kolom is altijd de naam van de eigenaar van de rogge bedoeld en niet - alhoewel het waarschijnlijk vaak dezelfde persoon is - de eigenaar van de grond waarop de rogge staat.

Nijmegen, januari 1977

J.J.A. Buylinckx

Noten.

- 1) Zie voor afschriften van deze akten het in het Provinciaal Rijksarchief te 's-Hertogenbosch berustende Oud Rechterlijk Archief der gemeente Hoogeloon c.a. (ARAH) inventaris nummer (inv.nr.) 37, folio 150 verso - 168 recto.
- 2) De term lopense wordt tegenwoordig door de Kempische boeren nog wel gebruikt. Er gaan 6 lopense in een hectare en 1 lopense bestaat uit 50 roeden.
- 3) Zie het in het Provinciaal Rijksarchief te 's-Hertogenbosch berustende Oud Administratief Archief der gemeente Hoogeloon c.a. (OAAH) inv.nr. 191, folio 18 recto.
- 4) Zie voor het besluit OAAH inv.nr. 5, folio 71 verso.
- 5) Zie voor een afschrift van request en appointement OAAH inv.nr. 5, folio 74 verso - 76 recto.

- 6) Zie voor de verdelingslijst ORAH inv.nr. 86.
- 7) Zie voor het kohier van huizen OAAH inv.nr. 228.

Noot van de redactie.

In de volgende Rosdoek hopen wij een begin te maken met het publiceren van de bijlage waarin de percelen met de grootte en de toponymen zijn vermeld.

VAN DE BOEKENPLANK.

Casteren zoals het vroeger was.

Het is al weer enige jaren geleden dat ook De Kempen de belangstelling van de Europese Bibliotheek te Zaltbommel kregen en hun dorpen of kerkdorpen "in oude ansichten" vereeuwigd werden. Ons Hoogeloonse heemlid M.J.C. Hurkmans bezorgde zowel de Hapert- als de Hoogeloon-uitgave. De gemeente Hoogeloon is echter nog een kerkdorp rijk : Casteren. Een uitgave van Casteren alleen zat er volgens de zakelijke uitgever niet in. Toch hield de heer Hurkmans niet op met zijn speurwerk.

Gelukkig maar. "Casteren zoals het vroeger was" zou nu niet voor ons liggen. De heer Hurkmans heeft het aangedurfd, dit oud-Casteren geheel in eigen beheer uit te geven. De vele kosten die hem dit bezorgd heeft, moesten eens, zeker nu het resultaat van zijn werken zichtbaar is, door instanties verlicht kunnen worden.

Het boekwerk biedt veel meer dan de meeste delen in oude ansichten, met de ongeveer 40 foto-copieën; het zijn er nu 120 zelfs. Is dit op zich al een verdienste, de tekst biedt ook een zeer ruime informatie. In grote lijnen wordt de geschiedenis van Casteren geschetst, de heer Hurkmans vertelt over de folklore, over de brabantse muts, over de wind- en watermolen, over legendarische figuren als Leen Hoeks. Daardoor heeft dit werk een veel grotere betekenis dan zijn voorganger in den lande. Ook de verklarende tekst bij de foto's is meer historisch gericht.

Het is daarom niet verwonderlijk dat dit deel meer dan de delen "..... in oude ansichten" een ruimer publiek zal trekken dan die van Casteren alleen.

"Casteren zoals het vroeger was" is verkrijgbaar voor slechts f. 16,50 bij de Rabo-bank te Casteren of bij de heer M.J.C. Hurkmans, Dijkmeesterstraat 15, Hoogeloon (tel.04978-542).

TYPEN EN SCHETSEN UIT HET DORPSLEVEN (4)

Het verhaal van "De Kwast".

Geen geschikter bijnaam, dunkt mij, had men hem kunnen geven.

Hij was schilder van beroep, en zodoende was een kwast zijn gewoon en alledaagsche werktuig. Doch vooral, wat zijn karakter betrof, was de persoon, dien wij thans in oogenschouw nemen, een echte kwast. 't Was de type van een sanguineus of volbloedige : hij had daarvan alle

goede, doch tevens ook ongunstige hoedanigheden.

Zoo was hij, van eenen kant, steeds even vroolijk en opgeruimd en zeer gedienschtig van aard. Werd er ergens een uitstapje gedaan, een prijskamp of andere feestelijkheid gehouden, dan moest de kwast er bij zijn.

Hij was waarlijk de ziel van dergelijke bijeenkomsten; en door zijn leuk gepraat, door al zijn doen en manieren, wist hij doorgaans al zijne makkers in eene vroolijke stemming te brengen.

Wrok of haat kende hij niet; en zou men hem al eens eene belediging hebben aangedaan, dan was een goed woord voldoende om hem die te doen vergeten.

Dusdanig was de gunstige kant van den Kwast. Met minder genoegen toon ik u de keerzijde. In hoedanigheid van sanguineus had hij bijzonder veel aantrek tot een flinken disch. Dit was nu zoo heel erg niet, vooral wijl de Kwast, in dat opzicht, zich niet buitengewoon lastig toonde. Zijne meest geliefkoosde spijs bestond in aard-appels (piepers zooals hij die noemde) en snert, of erwtensoep. De piepers, zeide hij, lustte hij wel met de schillen er aan; en vaak moest Antje, zijne vrouw, er voor zijn ontbijt, middag- en avondmaal gereed maken.

Doch het meest nog was hij verzot op snert. Eens kwam bij hem de lust op om er een week lang tot volkomen voldoening van te eten. Niet minder dan 35 (zegge vijf-en dertig) borden werden in die zeven dagen door zijn keelgat gejaagd.

Natuurlijk had zulk eene grage maag ook heel wat drank noodig. Jammer genoeg stelde de Kwast, voor dat artikel, zich niet met put- of pomp-water tevreden. Volgens zeggen der geneesheeren

is water wel de gezondste drank, doch de Kwast vond dien te flauw en nam liever zijne toevlucht tot "oude klare" of zoo iets van dien aard. Waagde de een of andere persoon, die het goed met hem meende, hem daarover een verwijt te doen, dan haalde hij een voorwendsel aan, dat, volgens hem, onwederlegbaar was. Als hij een borrel dronk, en na den eersten een tweeden, dan een derden, enz., enz., dan was dat geenszins uit verslaafdheid aan den drank, maar alleen om zijne maag "onder pekelen te zetten" en, op die manier, alle ziekten te voorkomen.

Zulks nam echter niet weg dat de Kwast eensdaags hevig door de griep werd aangetast. Zijne nicht, die hem gekscheerend vroeg, waarom hij die kwaal ook niet onder de pekelen had gezet, kreeg ten antwoord: "Als 't maar zoo'n ellendig rot weer niet was, zou ik hier niet liggen". Dit is goed aan te nemen, want de Kwast lag daar alles behalve prettig, in eene bedstede achter in zijn kamerke aangebracht, half in de duisternis en rillend van de koorts. Gelukkig voor hem verdween deze laatste tegelijk met het rot weer en was de Kwast, in korten tijd, wederom dezelfde lustige en levensvolle kerel van voorheen. Van zuinigheid scheen de Kwast nooit een hoogendunk gehad te hebben en nimmer wist hij een apeltje voor den dorst te bewaren. Dat zou hem nochtans goed van pas hebben gekomen, toen hij, op zekeren dag, en plezierreisje deed met eenige kameraden, die allen min of meer van zijn allooi waren.

't Was een heete zomerdag. Onze reizigers hadden heel wat rondgelopen, hadden veel afgezien, maar hadden ook geweldigen dorst gehad en derhalve menige malen hunne porte-monnaie moeten aanspreken. Gelukkig hadden zij een retourkaartje voor den

trein, want ik vraag mij af op welke wijze zij anders de terugreis zouden hebben moeten aanleggen. De dorst inderdaad was toch zoo hevig ! Hij moest gelescht worden al was het ook ten koste van heel de hun overgebleven fortuin. De reizigers raadplegen hunne beurs en bevinden, dat, indien zij niet al te kiesch zijn, er nog mogelijkheid bestaat om zich op een glas bier te vergasten. Eenige stonden voor het vertrek van den trein treden zij een hotel binnen en Toon Rijken bestelt, in naam van allen, een glas. "Welk soort bier zullen de heeren believen?", vraagt zeer hoffelijk de kellner. "Van 't allerminste dat gij hebt", klinkt met vastberadenheid het antwoord van Toon. De kellner haast zich de heeren te bedienen. Of hij voor zijne moeite een flink drinkgeld heeft gekregen, heeft men mij nooit verteld.

Ook een visscher, de Kwast, en, volgens zijne bewering, wel een der grootste, welke ooit in het dorp geleefd hebben.

Op jeugdigen leeftijd toog hij dikwijls naar het Heibroek met Frans van Heintes en als hij dan met handen of voeten op blik of kwabben tastte, dan riep hij met vervoering uit : "Och Frans ! och Frans !"

Uren in den omtrek kende hij alle goede vischplaatsen. Te Wintersel had hij met zijn oom en diens zwager, op een enkelen dag zes snoeken gevangen, welke gezamenlijk over de veertig pond wogen en nog was de grootste, een van twintig pond, hun ontsnapt.

Op andere plaatsen had hij visschen "gezien" in zoo groote menigte dat "duzend geen een" was.

Elders nog doch ik zou te lang zijn,

indien ik al die wonderbare vangsten moest verhalen, en daarom wil ik u enkel een woordje zeggen over die, welke verre weg de kroon spande.

De Kwast was toen in betrekking te Lommel. Eene sluis van het kanaal moest hersteld worden en daartoe was het noodig om de vaart, tusschen twee sluizen in, nagenoeg droog te zetten. Twaalf beruchte visschers, waaronder natuurlijk de Kwast, trokken, met zakken en manden voorzien, naar die plaats en begonnen er naar hartelust op in te scheppen.

Opeens trapt de Kwast op een zeer lijvig voorwerp. Een boomstam, meent gij. Maar jawel! in dien boomstam begint plotseling leven en beweging te komen: 't was een reusachtige paling, die, met den Kwast beladen, zich langzaam en kronkelend door het modder voortsletterde. Gansch ontroerd en verschrikt springt de Kwast op zijde en slaakt onwillekeurig zijn gewonen basterdvloek. De paling ontsnapt, doch de vangst is niettemin buitengewoon; twaalf volle balen visch, eene baal per kop. Nooit werd er te Lommel zooveel visch gegeten als die week.

Herhaalde malen, en aan wie het maar hooren wilde, heeft de Kwast naderhand dit feit herhaald. Het zal dan ook wel waar zijn geweest.

Of zulks ook het geval was met Hannes Groenen durf ik zoo stellig niet beweren. Volgens mijn weet, inderdaad, heeft deze maar een enkel maal - en nog was het voor jeugdige knapen - volgend extra feit verteld :

"Eens, zoo zeide hij, terwijl de kinderen met opengesperde oogen en in stomme aandacht naar hem zaten te luisteren, was ik gaan visschen kort bij het Boevenheuvelsche brugske. Reeds had ik, met behulp eener mand, een groot aantal

snoeken gevangen. Doch, terwijl ik daar in een sloot stond, tot over de heupen in 't water, werd ik opeens een gewemel gewaar in mijne broekspijpen. Ik dacht bij mijn eigen wat zit me daar te kriemelen. Ik tastte in mijne broek en haalde er vier-en vijftig visschen uit".

Voor zijne behendigheid in het schieten stond de Kwast op gelijken voet met Christje Bits. Ook bezat hij een waren hartstocht voor zijn geweer en hij bediende zich daarvan voor de meest verscheidene gevallen.

Op de eerste plaats natuurlijk voor de strooperij; en zijne verhalen, in dat opzicht, zijn niet minder wonderbaar dan die over zijne vischerij.

Om eene volle jachtakte aan te vragen, daar viel niet aan te denken; die was natuurlijk te duur. Maar eene zoogenaamde konijnenakte, welke nog al gemakkelijk te bekostigen was, zou hij dolgaarne gehad hebben. Hij wendde zich tot den meester van het dorp om voor hem eene aanvraag daartoe op te stellen, en zoo kwam het dat eensdaags een zeer beleefd rekest om jacht te mogen maken op eekhorens, vossen, marters en "ander schadelijk gedierte" naar het Hooger Bestuur werd opgezonden. Jammer genoeg stond de Kwast min of meer als strooper bekend. De heeren van het Hooger Bestuur oordeelden - en misschien wel met eenig recht - dat de Kwast zich niet zou tevreden stellen met het verdelgen van "schadelijk gedierte", en wezen zijn verzoek af.

Daarmede echter verminderden zij geenszins de voorliefde, welke de Kwast voor de jacht gevoelde en, wijl men hem geene konijnenakte wilde geven, zou hij de centen, daarvoor bestemd, maar

besparen voor aankoop van buskruit en hagel en, even als voorheen, doorgaan met velden en bosschen af te stroopen.

Aanvankelijk ging alles goed en, in korten tijd, had hij heel wat onschadelijk wild buit gemaakt. Doch, op zekeren dag, was 't met hem mis.

Een oppasser (ik weet niet juist meer welke, maar misschien was het wel degene, die, wegens zijne buitengewone strengheid, door de stroopers de "antichrist" genoemd werd) had zich zorgvuldig verscholen op het terrein, waar de Kwast werkzaam was. Op het gepaste oogenblik staat hij vlak voor diens neus en hij wordt met een proces-verbaal bedreigd. Aan ontsnappen viel niet meer te denken en er bleef den Kwast niets over dan de keus om eene zekere som gelds te betalen, ofwel eenige dagen op Rijks kosten te gaan logeeren en eten. Hij verkoos dit laatste en bekende, na zijn terugkeer uit het staatshotel, dat hij buitengewoon tevreden was geweest over zijn onderhoud en dat hij het tehuis zoo goed niet had. Zulks bewijst wel dat de Kwast een dankbaar hart bezat.

Andere malen werd zijn geweer voor heel andere doeleinden gebezigd.

Toen de Kwast nog in het ouderlijke huis woonde, was er, op zekeren winter, veel spraak van dieverij. In verschillende dorpen uit den omtrek waren reeds schelmstukken gepleegd geworden en de vrees voor dieven begon zich alom te verspreiden. De buurters, die zich 's avonds rondom den open haard vergaderden, wisten ieder wat bijzonders en huiveringswekkends te vertellen en brachten de hoofden nog meer op hol.

De Kwast met zijne vurige verbeeldingskracht, ziet als 't ware, de dieven reeds in de omgeving van zijn huis en beraamt eenige oogenblikken op een

middel om alle verrassing te voorkomen. Weldra is zijn plan beraamd: hij haalt zijn geweer van voor de schouw af, zet er eene flinke laag hagel op en begeeft zich met zijne geladene spuit ter ruste. Zijn kranig gedrag boezemt aan iedereen moed in. De dieven mogen nu komen; men zal ze goed onthalen. Zij schenen echter lont geroeken te hebben en vertoonden zich nimmer in het dorp. Dat was maar heel voorzichtig ook.

Verscheidene jaren later De Kwast is getrouwd en bewoont zijn eigen huisje. 't Is wederom winter en de kachel moet fel gestookt worden om het gure weder te kunnen keeren. Bij den Kwast echter loopt dat zaakje niet goed van stapel. De kachelbuis steekt daar in eene schouw van aarden buizen, met wat kalk aan elkander vastgemetseld en zich over de heele breedte van den zolder tegen de kap van het huis uitstrekend. Doch de schouw wil niet trekken. Wat aangevangen? - De Kwast heeft er aanstonds raad op gevonden. Hij zal schoorsteenveger spelen en wel op eene heel eigenaardige manier. Wederom neemt hij zijn geweer en klimt daarmee den zolder op. Heel behoedzaam steekt hij den loop er van in eene opening der schouw en pam ! daar gaat een schot af. Maar jawel! daar springt meteen heel de schouw in duigen en vallen de brokkelen met een verschrikkelijk gedruisch op den zolder neer. Gansch buiten adem stormt Antje de trappen op, slaat de handen in elkaar en roept met beklemde stem uit : "Mijn God, daar ligt nu alles !". En inderdaad, niets dan een hoop puinen bleef er van den kunstmatigen schoorsteen over. En naast dien puin hoop zat de Kwast gansch betuurd te kijken, steeds met zijn geweer in de hand. Jammer dat er ook niet een photograaf bij tegenwoordig was.

ON DE SUKKEL

Nog nie zo lang geleje hoj ik 't in m'ne rug en nou hi ons Triejn de griep. Ze li al van vur de vastenaovenddaog in d're nest en nou moet ik zèllef vur 't haushaawe zörrege. Smèrreges skel ik ne kook èrpel en kook ik de romme. Es de romme gekokt zèn en de zaon d'r op kômst zet ik ze in de kelder um kaaw te worre. Dan doew ik den opwaas en zet 'n kom koffie vur m'n aaiige en seklodde mee'n beskuit vur ons Triejn. Dan lèes ik de krant en haol de bodskappe en wa dings dè noddeg is. De wes duu ons Bèt. Diej kômst alle daog èfkes kèeke of 'r iejt tekort is en dik-zat stuurt ze iemes van de jong um te kèeke of 'r dik nog erregend iejt gehold moet worre. Den dokter is 'r geweest en hi wa pille gegeve en iejt vur't hoeste. Ze is al bèter ès ze geweest is mèr't is toch nie wa't zèn moet. Ze heeget ommel hier in diej spiere. Ik trek alledaog 'n goei pan beljon en dè lust ze wel en van den overschot dur èet ik zèllef soep van. Vur temiddeg maok ik wortelpetossie en mèrrege bak ik denkik strüif. D'r ston ok nog wa boerekolle in den hof en diej kos ik evrèddeg wel is bè d'èrpel doewn. 't Is wa ès ge de griep het en ge kant nie va plak. Poetsen hoef ik nie, dè duu ons Bèt of iemes anders van de keinder, want onloap heb ik zat. 't Is e kraus ès ge 'w aaiige zo moet behèllepe, mèr't kos èrreger zèn. Tenaacht ben ik nog ne keer of ettelijk opgeston dèsse zo zwitte en ze laog ommel te draaien en te vringe dè'k 'r nie va kos slaope. Ik zee, vat dan nog ne keer zo'n pil dan slopte meskien, mèr't hollep ommel niks. Tegen de mèrrege is't toch wel iejt gezakt, want ze hi

geslaope lèk nen os toew tegen de koffie. Ze hi mèr ennen bootram mi ham geete en dès toch mèr min. Anders èt z' èltè vijf of zes sneeje en wèllie somme 'n heel pan spèk, alle mèrreges.

En zodoende zèn 'w mee vastenaovend mèr tausgebleve. Anders gon 'w nog wel is hèrs of giens, ne den optocht kèeke of zoa, mèr dees jaor heb ik 'r nievel van geziejn. Ik heb wel hurre zegge dè den optocht skon geweest moet zèn en dan vèen ik 't jommer dè'w 'r zo wènneg van geziejn hebbe. 't Weer is anders meegevalle.

Op 't aawmannenhaus wos 'r nog een skielek gestörreve hurden ik, mèr ik ken ze nie want 't wos gin b'rgèkse.

Is èfkes kèeke, heb ik ons Triejn krèk d'r pil wel gegeve of nie, ik docht va wel want ik hoj ze klaorgeleed. Ja, ze his'op. Den dokter zoo temiddeg nog is komme kèeke, hittie gezeed. Meskien is ze mèrrege wir hèl en kan ze wir öt bed. Van den enne kant kos ik bèter zèllef de griep hebbe en ons Triejn nie. Es ik mèr op tèed wa t'èeten hoj, dan gof ik dur niks um. Mèr ik zörreg wel dè ons Triejn d'r gerèechteghè krè en ik me port, en over nen dag of ettelek zien'w mèr wir vort.

Meskien kosde nog bèter tandpijn hebbe ès de griep, mèr jè, ès ge tandpijn hodt dan zodde wir gezeed hebbe, hoj ik mèr de griep. En zodoende wocht'w mèr stillekes aaf toew dè ons Triejn wir gedon is. Zolang ès ik nog 'n broadkorst vèen val ik nog nie kepot van den hunger en ons Triejn kömt niks tekort. Daalek breng ik ze wir 'n kom tee mee 'n sneej pèeperkoek en dan is ze wir de konneng te rèek.

Joh. Biemans.

MATRIARCHAAT OF PATRIARCHAAT ?

Een vraag aan de lezers en lezeressen van De Rosdoek :

Hoe is te verklaren, dat in de Kempen minder en kleinere witte mutsen werden gedragen door de vrouwen dan elders in Brabant ?

Aug. van Breugel citeert in zijn bekend boek over Brabantse mutsen een uitspraak van H. Verspaandonk uit Hoge-Mierde : "De vrouwelijke hoofdtooi in de Kempen, eeuwenlang een van de armste streken van Nederland, was soberder dan in andere gebieden met minder armoe". Deze verklaring is simpel genoeg om betwifteld te kunnen worden.

Maar er is meer of liever minder.

Rondom de Kempen ligt een rozenkrans van Maria-bedevaartplaatsen : Oisterwijk - Oirschot - Meerveldhoven - Scherpenheuvel - Hilvarenbeek - Tilburg en andere. In de Acht Zaligheden vindt men er nauwelijks, althans niet uitgegroeid tot enige omvang.

Dit alles roept bij mij de vraag op of De Kempen, althans de Acht Zaligheden, meer patriarchaal dan matriarchaal zijn (waren?) ingesteld.

Gaarne zou ik daarover Uw mening horen. Bij voorbaat dank.

J. van Hout.